

BAKÎ'NİN KASİDELERİNDE MEMDUHLARIN DEĞERLENDİRİLİŞ BİÇİMLERİ

Gülendam KİRAZCI¹

Özet: Divanı 27'si kaside, 10'u musammat, 619'u gazel, 63'ü de kıta ve 833 beyitten oluşmuştur. Bakî'nin konumuz olan 27 kasidesinin 17 tanesi padişahlara (Kanuni'ye 4, II. Selim'e 1, III. Murat'a 3, III. Mehmet'e 9) diğerleride devrin büyüklerine (Sadrazam Semiz Ali Paşa'ya 2, Kubat Paşa'ya 1, Ebussuud Efendi'ye 1, Baba Efendi (Filibeli Mahmut Efendi)'ye 2, Kadızade Şemseddin Ahmet Efendi'ye 1, Ahizade Karamanli Mehmet Efendi'ye 1, Ebussuud Efendi'nin oğlu Sam kadısı Mehmet Çelebi'ye 1, Feridun Bey'e 1) sunulmuştur. Bakî kendi döneminin sultanlarını ve diğer devlet büyüklerini överken onların karakteristik özelliklerinin yanında savaşçılık, yiğitlik, liderlik, cömertlik gibi meziyetlerinin üzerinde durmuştur. Bu çalışmamızda Bakî Divan'ındaki kasidelerde yer alan dört hükümdar değerlendirilmiş ve sırasıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bakî, Divan, Kaside, Medh, Memduh

The Ways Of Assessment Of Memduh In Baki's Odes

Abstract: His divan consists of 27 odes, 10 musammats, 619 ghazals, 63 stanzas and 833 couplets. 17 of Baki's 27 odes, which are our subject, are for sultans (4 for Suleiman the Magnificent, 1 for Selim II, 3 for Murat III, 9 for Memet III) and the others are for the greats of the period (2 for Grand Vizier Semiz Ali Pasha, 1 for Kubat 1 to Pasha, 1 to Ebussuud Efendi, 2 to Baba Efendi (Filibeli Mahmut Efendi), 1 to Kadızade Şemseddin Ahmet Efendi, 1 to Ahizade Karamanli Mehmet Efendi, 1 to Sam judge Mehmet Çelebi, son of Ebussuud Efendi, presented to Feridun Bey 1). While praising the sultans and other statesmen of his time, Baki emphasized their characteristics such as warriorship, bravery, leadership and generosity, as well as their characteristics. In this study, four rulers in the odes in Baki's Divan were evaluated and examined respectively.

Key Words: Baki, The Divan, Ode, Medh, The Memduh

Giriş

Edebiyatımızda Osmanlı şiirinin en büyük isimlerinden biri olan Bakî'nin en önemli eseri Divanı'dır. Onun adının günümüze kadar yaşamasında bu eserin etkisi büyüktür. Şair bu divanı, Kanuni Sultan Süleyman'ın isteğiyle tertip etmiştir. Şairin bu divanına daha sonra yazdığı yeni şiirleride ilâve edilerek farklı nüshalar tertip edilmiştir.

Memduh sözlükte “övlümüş, övülecek” anlamlarına gelmektedir. Bakî'de Divanı'nda memduh olarak padişah, vezir, şehzade gibi toplumun üst sosyal tabakasını oluşturan önemli kişilere yer verir. Şair, kasidelerindeki memduhları padişah, sadrazam veyahut vezir gibi devleti yöneten kimseleri daha çok adalet, liderlik, cömertlik, savaşçılık gibi kişilik özellikleri ile ele alır. Yargı mensubu olan kadı ve kazasker adil oluşları, ilmiyeye mensup şeyhülislam ve müderris ise ilmi derecelerindeki başarılarıyla işlenirler.

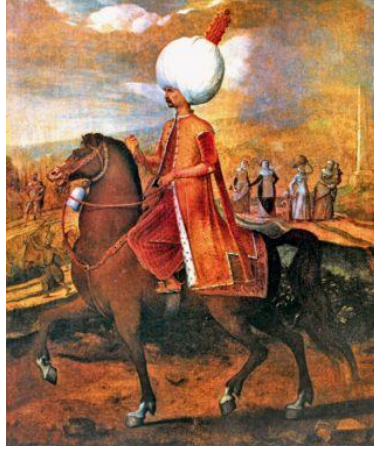
Memduhlar:

1) Kanuni Sultan Süleyman (Osmanlı padişahı (1494-1566))

Yavuz Sultan Selim'in oğludur. 1494'te Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Kanuni, Osmanlı İmparatorluğu'nun 10. Osmanlı padişahı ve 89. İslam halifesidir. Batı'da Muhteşem Süleyman, Doğu'da Kanûnî Sultan Süleyman olarak da bilinmektedir. 1520'de babasının vefatı üzerine tahta geçmiştir. 1566'daki ölümüne kadar, yaklaşık 46 yıl boyunca padişahlık yapan ve 13 kez sefere çıkan I. Süleyman, saltanatının toplam 10 yıl 1 ayını seferlerde geçirmiştir. Zigetvar seferi sırasında vefat etmiştir. İlim adamları ve sanatçılara büyük değer veren Kanuni'nin döneminde Dîvân edebiyatının önemli isimleri olan Bâki, Zâti, Hayâlî, Fuzûlî gibi şairler yetişmiştir.¹

¹ Yüksek Lisans öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, glndm.k23@gmail.com

¹ İsen, Prof. Dr. Mustafa - Bilkan, Y. Doç. Dr. A. Fuat. Sultan Şairleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, sayfa 268.

Resim 1: Kanuni Sultan Süleyman'ı at üstünde tasvir eden yağlı boya tablo (özel koleksiyon – Harborough)

Bâki'nin kasidelerinde en önemli memduh Kanuni Sultan Süleyman'dır. Kanûnî döneminde “Sultânü’ş-şuarâ” unvanı layık görülmüştür. Sultan, şairleri desteklemiş ve onların hakettikleri değere ulaşmalarını amaçlamıştır. Kanuni'nin memduh olarak işlendiği kasidelerde şair bu cihangir padişahın adalet, cömertlik, cihangirlik ve savaşçı özelliklerine değinmiştir. Baki'nin Kanuni hakkındaki düşüncelerini şu başlıklar altında verebiliriz:

1.1 Dirlik ve düzen sağlayan cihan hükümdarı:

*Kim bu nizâmı virmedi âlem sarâyına
İllâ ki yümn-i devlet-i Şâh-ı cihân-sitân²*

(K.1-12/3)

“Dünyayı fetheden sultanın, devletin kutluluğundan başka şu alem sarayına, böyle bir nizamı hiç kimse vermedi.”

Görüldüğü üzere şair, Kanuni'nin sadece Osmanlı ülkesinde değil bu dünyaya nizam veren bir sultan olarak nitelemekte, onun davasında nizamı âlem davası olduğunu vurgu yapmaktadır. Bu beyitte nizam fikri ile kutluluk(yümn) ibarelerinin bir araya gelmesi Türk cihan hâkimiyeti anlayışındaki geleneksel hükümdar ve kut ikilisine nazara vermektedir. Buradan anlaşılır ki şairin gözünde bütün âleme kut veren hükümdarlar nadirdir ve Kanuni bu nadirlerden birisidir.

1.2 Liderliği, soyluluğu ve yüceliği:

*Bâlâ-nişîn-i mesned-i şâhân-ı tâc-dâr
Vâlâ-nişân-ı ma'roke-i arsa-i Keyân*

(K.1-13/3)

“Taç sahibi padişahlar makamının en yüksekinde oturanı, büyük hükümdarlar arsasının savaş alanının en rütbelisi”...

Şairin bu beyitte memduha dair getirdiği övgü Kanuni Sultan Süleyman'ın kendi zamanındaki kudretine bakıldığında abartıdan uzak bir nitelemedir. Şahlar şahı olmanın ve cümle cihana hükmetmenin en temel gereği hükümdarlıkta ve savaşçılıkta en üstte olmaktır. Bu kudretin nişanesi ise bütün hükümdarlardan daha asil olan bir soya sahip olmaktır.

1.3 Adaletli, yiğit ve kahraman olması:

*Cemşid-i 'ayş ü 'işret ü Dârâ-yı dâr u gîr
Kisrî-i 'adl ü re'fet ü İskender-i zamân*

(K.1-14/3)

“Yiyip içme meclisinde Cemşid ve savaş meydanında Dârâ' dır. Adalet ve merhamette Kisrâ (Nüşirevan) ve kudrette de zamanın İskender'idir.”

² Tanık beyitlerde nitelenen durum için aynı nitelemeyi yapan beyitler arasından maksada en uygun olanlar seçilmiş diğer beyitler üzerinde durulmamıştır.

*‘Aduñ katında cevr ü sitem dâd-ı Keykubâd
Hışmuñ yanında lutf u kerem kahr-ı Kahramân
(K.1-21/4)*

“Senin adaletine göre Keykubat’ın adaleti zulümdür. Senin hışmına nispetle Kahraman’ın gazabı lütuf ve keremdir.”

Yukarıdaki beyitlerde şair memduhunu savaş ve muharebe meydanlarındaki başarılarından dolayı Dârâ’ya, adaletini adaletin sembolü olan Kisrâ’ya, eğlence meclisindeki yiyip içmedeki debdebesini Cemşid’e, cihangirliğini ise İskender’e benzetmiştir. Şair, ilk beyitte Kanuni’nin bu yönlerini o değerleri temsil eden tarihi ve mitolojik şahsiyetlere atıf yaparak vurgulamıştır. İkinci beyitte ise memduha ait nitelikler atıf yapılan tarihi ve mitolojik şahsiyetlerin niteliklerinden üstün tutularak memduhun değeri bu kıyas üzerinden vurgulanmıştır. Şair, adaletiyle bilinen Keykubat’ın adalet anlayışının Kanuni’ye göre zulüm mesabesinde kalacağını söylemiş ve onun adaletine hiçbir cihan hükümdarının adaletine erişemeyeceğine vurgu yapmıştır. Şairin adaleti böyle olmakla birlikte gazabı da kimsenin yanına yaklaşmayacağı bir gazaptır. Yiğitlik ve gazabıyla meşhur olan kahramanın öfkesi Kanuni’nin öfkesinin yanında lütuf gibi kalmaktadır.

1.4 İyi ve cömert olması:

*Sâhib-vücûd-ı memleket-i lutf u cûd o kim
Mebzûl hân-ı lutfına mahsûl -i bahr u kân
(K.1-18/4)*

“O öyle bir padişahdır ki lütuf ve cömertlik ülkesindeki cümle varlığın sahibidir. Lütuf sofrasında ise her türlü kara ve deniz ürünleri bolca bulunmaktadır.”

Baki yukarıdaki beyitte hükümdarın cömertliğine ve lütuf ve ihsan sahibi olmasına vurgu yapar. Sultan her türlü nimete erişen birisi olarak bunları tebaasına yediren, içiren, ikram sahibi gönlü geniş birisidir. Aslında bu meziyetler hükümdardan ziyade hükümdarlığın meziyetleridir. Şair sultanının bu meziyetlere sahip oluşunu övünçle ifade eder.

1.5 Yiğitlik ve cengaverliği:

*Lerzende görse havfuñ ile teb tutar sanur
Bağlar şihâb gerden-i gerdûna rîsmân
(K.1-22/4)*

“(Düşmanların) senin titreyişini görseler korkudan sıtma tutar da kayan yıldızlar feleğin boynuna ip bağlarlar.

*Tîguñ âdem diyârına rûşen tarîkdur
Adâ-yı dîni turma kılıçdan geçür hemân
(K.1-23/4)*

“Senin kılıcın yokluk diyarına ışık tutan bir yoldur. Durma, din düşmanlarını hemen kılıçtan geçir.

1.6 Şairliği:

Kanuni Sultan Süleyman hükümdarlığının yanında Muhibbi mahlasıyla şiirler yazan bir şairdir . Ve oldukça hacimli bir divanı vardır. Şair memduhunu hükümdarlık vasıfları yanında şair nitelikleriyle de değerlendirir. Kanuni’nin temiz şiirinin doldurduğu divan yaprakları cennet bahçelerine benzer. Onun elindeki kalemde mürekkep yerine Kevser suyu katar.

*Hat-ı nazm-ı pâki çemenzâr-ı cennet
Elinde kalem çeşme-i âb-ı Kevser
(K.3-16/10)*

“Onun elindeki kalem Kevser suyuna benzer. Ondaki yazı ise bir cennet bahçesidir.”

Bakı, Kanuni'nin şiirlerini aynı zamanda ince ve şeker yüklü yani latif şiirler olarak niteler. Onun gazellerindeki mana ve hayaller dilber dudağı gibi tatlı ve renklidir.

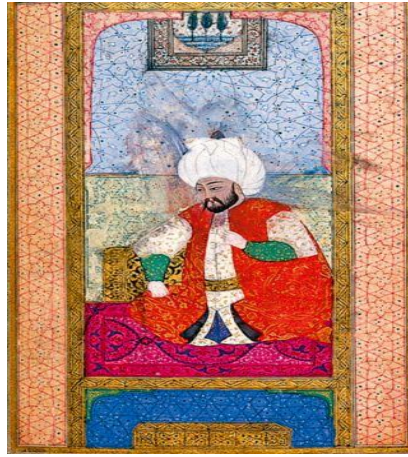
Nice nâzükdür ol şi 'r-i şeker-bâr
Leb-i dil-ber gibi şîrîn ü rengîn

(K.4-13/12)

“Şekerler saçan şiirin ne kadar da naziktir, tıpkı sevgilinin dudakları gibi renkli ve şirindir.”

2) II.Selim (Osmanlı padişahı (1524-1574)

II. Selim, Sarı Selim veya Sarhoş Selim olarak da bilinen 11. Osmanlı padişahı ve 90. İslâm halifesidir. Kânûnî Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın oğludur. Babasının ölümü üzerine, 1566 yılında 42 yaşında tahta geçti. Padişah olur olmaz ilk seferini Batı'ya yaptı. Ülke sınırlarını Orta Avrupa'ya kadar genişletti. Kıbrıs, Tunus, Yemen, ve Fas'ı aldı.³

Resim 2: Âşık Çelebi Tezkiresi'nde II. Selim'i tasvir eden minyatür
(Millet Ktp., Ali Emîri Efendi, Tarih, nr. 772, vr. 36b)

Bakı, Kanuni'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Selim'e kasideler sunmuştur. II.Selim'in tahta geçişi ile ilgili bir cülusiyesi vardır. Şairin memduhunun II. Selim olduğu kasidelerinde, II.Selim ile ilgili şu nitelemeler vardır :

Bakı, yeni memduhunu güneşin mutluluk burcundan altın tacıyla doğmasına benzetir. Kanuni'nin haşmetli devlet güneşi batmış ve yerine devletin evam prensibine bağlı olarak II.Selim mutluluk burcundan yeni bir güneş gibi doğmuştur. Ve o da babası gibi ülkesinin doğusundan batısına yani her bucağına adalet ve kerem ışığı ulaştırmıştır. Cenab-ı hak nurların ışığı ile cihanı yeniden aydınlatmış, II.Selim'in tahta geçişiyle yerin göğün mutluluğu devam etmiştir. Çünkü âleme nizam veren sultanlar sayesinde yer ve gök dinginliğini muhafaza etmektedir.

2.1 Mutluluk kaynağı olması:

*Togup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı sa 'âdetden
Yitişdi şarkdan garba ziyâ-yı 'adl u ihsânı*

(K.5-2/12)

“Mutluluk burcundan güneş gibi doğup altın tacıyla doğudan batıya adalet ve ihsanıyla yetişti.”

*Beşâretler zemîne âsmânuñ gözleri aydın
Cihânı rûşen itdi pertev-i envâr-ı Yezdâni*

³ İsen, Prof. Dr. Mustafa - Bilkan, Y. Doç. Dr. A. Fuat. Sultan Şairleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, sayfa 270.

(K.5-3/13)

’ Gökyüzüne müjdeler olsun, gözleri aydın. Allah’ın nurları cihanı aydınlattı. ’’

2.2 Padişahlıktaki üstünlüğü ve benzersizliği:

Baki, memduhunu kavmini koruyup gözetmek için uykusundan feragat eden birisi olarak över. Gökyüzünde yıldızlar uyuyabilir ama dünyayı koruyup gözetken sultana uyku haramdır.

*Biraz uyhu yüzün görsün felekde dîde-i encüm
Ki çeşm-i baht-ı bî-dârı yiter dehrüñ nigejbânı*

(K.5-6/13)

’Gökyüzünü aydınlatan yıldızlar gökte biraz uyuyabilir. Gözcü olarak dünyayı koruyan, gözleyen o sultanın uykusuz gözleri yeterlidir.’

Şair memduhunu deniz gibi geniş gönüllü, adalette isim yapmış bir cihan sultanı olarak görür. Onun sultanlık alameti olan taç ve tahtı ışıltı ve şaşasıyla başını göğe çekmiş bir biçimde durur. Bu yönüyle ona benzeyen ve ondan üstün olan başka bir hükümdar yoktur.

*Hudâvend-i cihân sultân-ı âdil şâh-ı deryâ-dil
Ser-efrâz u serîr-efrûz-ı tâc u taht-ı sultânî*

(K.5-7/13)

’Sultan ikinci selim deniz gibi geniş gönüllü , adalete malik bir cihan . Onun sultanlık taç ve tahtı şaşalı ve âlemde en yüce makamdadır.’’

2.3 Dini koruması ve gözetmesi:

Sultan II.Selim şeref itibarıyla felekler kadar yüce birisidir. Devlet ve din ona sığınarak ayakta durmaktadır. Onun bütün mücadelesi devlet dininin ayakta durmasıdır. Çünkü bu misyonu babası Sultan Süleyman’dan almış yüce soylu bir hükümdardır.

*Penâh-ı dîn ü devlet pâdişâh-ı âsmân-rif ’at
Cenâb-ı Şeh Selîm ibni Süleymân Hân-ı ‘ Osmânî*

(K.5-8/13)

’Din ve devlet korunağı ve gökler kadar yüce şerefe sahip Süleyman Han’ın oğlu Selim Han.’’

2.4 Adaletli olması:

*Kafâdâr oldılar şîr ü peleng âhûya sahrâda
İderler şol kadar şimdi ri’ âyet hakk-ı cîrânı*

(K.5-22/14)

’Padişahın yüce adaleti sayesinde kimse kimseye kötülük yapmaz. Hatta çölde aslan ile kaplan komşuluk haklarına dikkat eden iki iyi komşu gibi yaşadıkları söylenir.’’

2.5 Savaşçılığı:

Sultanların mülklerinde nizamı sağlayıp adaleti tesis etmeleri için cengâver olmaları bir gerekliliktir. Cengâverlik olmadan mülkü elde tutmak mümkün değildir. Bu sebepten Baki, memduhlarının cengâverliklerine özel bir önem verir. İdeal bir hükümdarın cengâverliğinden bahsediyor gibi olsa da şair, Osmanlı’nın en kudretli döneminde yaşadığı için bu fikirlerinin realiteyle uyduğu da gözlemlenir.

Sultanın gücü, elinde demiri büken Hz. Davud’un gücü gibidir. O bu güç sayesinde bu itibarla onun bu kılıcı, ufukları güç ve kudret ışığıyla aydınlattırır şaşılmaz.

*Elinde Hazret-i Dâvûduñ âhendür ki mûm oldı
Ziyâ-bahş olsa âfâka n’ola şemşîr-i bürrânı*

(K.5-10/13)

‘‘Hz. Davud’un elindeki demirdir ve mum oldu. Keskin kılıç Gökyüzüne ışıklar saçsa ne olur.’’

*Su gibi nâr-ı kahrından erir bir demde Rûyîn-ten
Tokinsa şu ʻle-i şemşîri nerm eyler Nerîmânî*

(K.5-11/13)

‘‘Sultanın gücünden namlı hükümdar olan Ruyin-ten dokunduğunda su gibi erir. Ve onun kılıcının cenkte çıkardığı kıvılcımlar Neriman gibi bir kahramanı yumuşatır.’’

*İner Seyf âyeti gibi ser-i a ʻdâya şemşîri
Hadîs-i tîg-i pulâdın nice şerh ide Kirmânî*

(K.5-12/13)

‘‘Onun kılıcı düşmanın başına Seyf ayeti gibi iner. Onun çelik kılıcının sözlerini Kirmani bile şerh edemez.’’

*Alevlerdür duhân içre görünür tîgler gûyâ
Ne dem gerd-i siyâhî rezmgâhı kalsa zulmânî*

(K.5-13/13)

‘‘Onun cenk meydanında ordusunun kılıçları duman içindeki alevler gibi görünür . O karanlıkları kara toz ve dumanlar içinde savaş meydanı yapsa bu alevler orayı gündüz gibi aydınlatır.’’

*İderler reh-nümâlıklar ʻadem mülkine a ʻdâya
Guzâtuñ ellerinde nîzeler şem ʻi şebistânî*

(K.5-14/13)

‘‘Onun gazilerin ellerindeki mızraklar gece mumu gibi kılavuzluk yaparak düşmanı yokluk ülkesine gönderirler.’’

2.6 Yardımseverliği ve cömertliği:

Baki hükümdarlığın temel ilkelerinden birisi olan cömertlik ve yardımseverlik ilkesine vurgu yapar. Hükümdar mülk ve devlet atının mahir binicisidir. Bu itibarla onun himmet atı her an yardım amacıyla hazır olmalıdır.

*Hudâvendâ sen ol çâpük-süvâr-ı mülk ü devletsin
Ki rahş-ı himmetüñ evvel kademde aldı meydânı*

(K.5-16/13)

‘‘Ey padişah sen devletin ve ülkenin yöneticisisin. Yardım atın meydanda yerini aldı.’’

*Kef-i cûduñ keremler kim kılupdur ehl-i ʻîrfâna
Ol ihsanı gül ü nesrîne kılmaz ebr-i nîsânî*

(K.5-19/13)

‘‘Sultanın cömertlik eli irfan ehline yardım etmekte o kadar cömerttir ki onun bunlara yaptığını nisan yağmuru güllere yapmaz.’’

Cömertlik konusunda deniz senin cömertlik denizinin yanında haddini bilir. Senin kereminin dalgalarının köpüğü cömertlik vakti okyanusun dalgalanmasının önüne geçer.

*Sehâ resminde haddinden tecâvüz eylemez deryâ
Kef-i cûduñ taşırgatmaz kerem vaktinde ʻummânî*

(K.5-20/14)

‘‘Cömertlikte deniz haddini aşarak seninle boy ölçüşemez. Cömert elin yardım etmeye gelince okyanustan bile fazla dağıtır.’’

3) Sultan Murad Han (Osmanlı padişahı (1546-1595))

1546 yılında doğdu. II. Selim'in oğludur. III. Murad, 12. Osmanlı padişahı ve 91. İslam halifesidir. Saltanatı sırasında Osmanlı İmparatorluğu en geniş sınırlara ulaşmasına rağmen, devletteki yozlaşma yine saltanatı sırasında başlamıştır. Saltanatı boyunca sefere gitmemiştir. III. Murad, Osmanlı padişahlarının en bilginlerinden sayılıp, şiir ve hatla uğraşmıştır. Şiirlerinde 'Murâdî' mahlasını kullanmıştır.⁴

Resim 3: III. Murad'ı tasvir eden bir resim
(Galleria degli Uffizi – Floransa)

Baki'nin II.Selim'den sonra tahta geçen III.Murad'ın memduh olduğu kasidelerinde de aynı ilkelerini küçük farklarla işlendiği görülür. Sonuçta hükümdardan beklenen şeyler bu nitelikleridir. Önemli olan bu hükümdarın bu niteliklerin içini doldurup doldurmadığıdır. Yaşadığı dönem itibari ile kudretli bir cihan devletinde yaşayan Baki, memduhlarının bu niteliklerinin içini hakkıyla doldurduğuna kânidir.

3.1 Padişahlıktaki üstünlüğü ve benzersizliği:

Sultan Murad kâinatın baht ve talih kiblesi bir zattır. Çünkü o bir cihan hükümdarıdır. Bu itibarla onun hükümdarlık dergahının kabeye benzeyen kapısına şahlarda gelir dervişlerde gelir.

*Hân Murâd ol kâ'inâtuñ kible-i ikbâli kim
Ka 'be-i dergâhına şâhân u dervîşân gelür*

(K.6-10/15)

'III.Murat o kâinatın talih kiblesidir ki onun kapısına şah ve dervişler kabeye gelir gibi ziyarette bulunurlar.'

O mutluluk madeninin incisi, devlet ve talihin nişanıdır. Onun kudreti diğerlerine kıyasla öyle üstündür ki diğer hükümdarların başlarındaki taç onun atının ayakları altından kalkan tozdan başka bir şey değildir.

*Nişân-ı baht u devlet gevher-i kân-ı sa' âdetdür
Gubâr-ı na 'l-i esbi tâc-ı fark-ı husrevân üzre*

(K.8-9/19)

'Padişahın devletin ve talihin şerefi, mutluluk ocağının madeni, atının nalındaki tozların bile diğer hükümdarların başındaki taçların üzerindedir.'

3.2 Kahramanlığı, savaçılığı ve fethediciliği:

Hükümdarlık ile cengâverlik olmazsa olmaz bir irtibat halindedir. Cengâverliği göze almayan bir hükümdar tahtında kalıcı olamaz.

⁴İsen, Prof. Dr. Mustafa - Bilkan, Y. Doç. Dr. A. Fuat. Sultan Şairleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

III. Murad'ın savaş meydanında kullandığı gürz devletinin gücünü temsil etmekte ve sultan düşmanlarının üzerine Neriman ve Sâm gibi topuzla saldırmaktadır.

*Zûr-ı dest-i devleti gürz-i girân-ı satveti
Düşmen üzre hamle-i Sâm u Nerîmân eyledi*

(K.7-19/17)

’Padişah düşmanları kahreden ezici gücü ile düşmanlarına Sam ve Neriman gibi saldırdı.’

Sultanın kılıcının kıvılcımı Azerbaycan mülkü üzerine düştüğünden beri kötü huylu düşmanının harmanına zamane ateş vurur.

*Zamâne âteş urdı hürmen-i a 'dâ-yı bed-kîşe
Düşelden şu 'le-i şemşîri Azerbâyçân üzre*

(K.8-12/19)

’Padişah zamanında kötü niyetli düşmanları Azerbaycan'da kılıçla bozguna uğrattı.’

3.3 Adaletli ve güvenilir olması:

Hükümdarın cengâverlik kadar önemli bir meziyeti de adaletli olmasıdır. Çünkü adalet mülkün temeli, kudret ise çatısıdır.

Sultan Murad'da ataları gibi adil bir hükümdardır. Onun adalet rüzgârı âlem bahçesini adaletin lütuf ve ihsanlarıyla doldurmuştur. Dolayısıyla bahçede açan adalet gülleri gül bahçesini kıskandırır olmuştur.

*Şâh-ı 'âdil Hân Murâd ol kim nesîm-i 'adl ile
Lutfi bâğ-ı 'âlemi reşk-i gülistân eyledi*

(K.7-17/17)

’Adil hükümdar Sultan Murat Han'ın adalet rüzgârı ile dünyanın gül bahçeleri gibi güzel koktu.’

Sultanın adaleti kendi döneminde âlemi gül gibi güldürmüştür. Onun adalet üzere hüküm süren devleti Nisan ayı havası gibi mutedildir. Ve daima bir denge üzerinde devam eder.

*Âlemi gül gibi handân itdi devr-i devleti
'Ahd-i 'adli i 'tidâl-i mâh-ı nîsan eyledi*

(K.7-18/17)

’Padişahın yönetimi sırasında dünya gül gibi gülümsedi. Adaletiyle de nisan ayındaki gibi dengeli ve huzur verici bir ortam sağladı.’

3.4 Misafirperverliği ve yardımseverliği:

Hükümdar nimetin sahibi değil emanetçisidir. Nimetler tebaaya verilmek üzere elde edilir. Önemli olan almak değil vermektir. Bakî memduhunun bu idrake sahip bir hükümdar olduğundan hareketle onun âlem halkını doyurmak için ortaya çıkardığı sofrasının minnetsizce yenip içilen bir sofraya misafir olarak hükümdarlarda gelir şehirlerde gelir. Hep beraber yenilip içilen bir cömertlik sofrasıdır bu.

*Âleme çekdi simât-ı ni 'met-i bî-minnetin
Şâhlar şeh-zâdeler dergâhına mihmân gelür*

(K.6-12/16)

’Padişahın minnetsiz sofrasının nimetlerinden şah ve şehzadeler faydalandılar.’

4) Sultan III. Mehmed Han (Osmanlı padişahı (1566 – 1603))

III. Mehmed, divan edebiyatındaki mahlasıyla Adnî, 1566 yılında doğdu. 13. Osmanlı padişahı ve 92. İslam halifesidir. III. Murad'ın oğludur. Sancağa giden son, I. Süleyman'dan 30 yıl sonra sefere çıkan ilk padişaktır. Eğri Fatihî unvanı verilmiştir. Döneminde gerçekleşmiş olan Haçova Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında kazandığı son büyük zaferidir. Sancak düzenini kaldırmış ve Celali İsyanları'nı 1595-1603 yılları arasında kanlı şekilde bastırmıştır.⁵

Resim 4: İtalyan ressam Cristofano dell'Altissimo tarafından 16. yüzyılda yapılmış portresi.

Baki'nin kasidesinde önemli memduhlar arasında III. Mehmet'e yer vermesinin en büyük sebebi, şairin şeyhülislamlık makamına gelmek isteyip de gelememesidir. Baki, padişaha devamlı ve diğer padişahlara sunduğu kasidelerden daha fazla kaside sunarak istediği makama ulaşmak istemiştir. Sultan Murat Han döneminde şeyhülislamlık makamına kadar gelen şair, bu makamı elde edemeden emekli olmuştur. Bu olay şairde büyük üzüntülere yol açtığı sırada Sultan Murat Han vefat etmiş ve yerine III. Mehmet geçmiştir. Bunun üzerine şairde yeniden bir umut ışığı doğmuştur. İsteddiği makama ulaşmak için padişaha, onun tahta geçmesiyle cihanın kış mevsiminde bahara dönüştüğünü belirten bir kaside sunmuştur. Tarihi kaynaklardan anlaşılacağı üzere Baki, memduhunu değerlendirirken daha çok gerçeğe yer vermiştir.

Mînet Cenâb-ı Hakka dem-â-dem hezâr-bâr
Fasl-ı şîtâda bâg-ı cihân buldı nev-bahâr

(K.1-9/19)

‘‘Cenab-ı Hakk'a daima binlerce şükürler olsun, kış vaktinde dünya bağı ilkbaharı buldu.’’

4.1 Halka güven vermesi, cömertliği ve üstünlüğü:

Baki, padişahların övgüsünde devletin devamlılığına vurgu yapar. Güneş nasıl ki ufuktan yeniden doğarsa onun devletinin çadırında sultanlar daima güneş gibi kavimlerinin saadetleri için doğar. Onların çadırdan baş uzatışında halk için yeni ümit ve fırsatlar vardır.

Gün gibi tâc-ı devlet-i şâhî tulû' idüp
Kevn ü mekâna viridi ziyâ âfitâbvâr

(K.9-2/20)

‘‘Şahın devlet tacı, güneş gibi doğup âleme güneş gibi ışık saçar.’’

Cömertlik ve bağış tüm hükümdarların özellikle Osmanlı hükümdarlarının genel karakteridir. Onlar güneşin altın ışıklarını bütün âleme cömertçe saçması gibi nimetlerini bütün

⁵ İsen, Prof. Dr. Mustafa - Bilkan, Y. Doç. Dr. A. Fuat. Sultan Şairleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

tebaası üzerine hiç kimseyi hiç kimseden ayırt etmeden güneş gibi saçarlar. Sultan III. Mehmet 'de bu geleneği devam ettiren cömert hükümdarlardan biridir

*Hürşîd gibi pertev-i cûd u sehâ ile
Rûy-ı zemîne saçdı zer-i kâmilü'l- 'ayâr
(K.9-3/20)*

'Güneşin altın rengi ışıklarını cömertçe ve esirgmeden yeryüzüne saçması gibi, o da yeryüzüne tam ayar, saf altınlar saçar.'

*Deryâ-yı keffi mevc-i 'atâ urdı şöyle kim
Yek-bâr sîm-i nâb ile zeyn oldı her kenâr
(K.9-5/19)*

'Onun elinin denizi öyle bir bağış dalgası vurmıştır ki, tek seferde, yani tek bir dalga vuruşuyla kıyıların tamamı saf altınla süslenmiştir.'

Şair beşinci beyitinde ise, memduhun ne kadar çok cömert olduğunu ele almış ve elini denize benzeterek cömertliğine vurgu yapılmış, padişahın verdiği bağış ve bahşişlerle herkesi mutlu etmesiyle değerlendirmiştir.

*Ol âsitânı kible-i ikbâl u baht olan
Sultân Mehmed a 'zam-ı şâhân-ı tâc-dâr
(K.9-8/20)*

'O, eşiği baht ve ikbal kiblesi olan Sultan Mehmed hükümdarların en yücesidir.'

Şair, 'O, eşiği baht ve ikbal kiblesi olan Sultan Mehmet hükümdarların en yücesidir.' diyerek padişahlıktaki üstünlüğünü övmüş ve onu, teşhis yaparak mutluluk ve talih kaynağı olarak değerlendirmiştir.

Ve yine kasidenin 'Der-şikâyet ez-rûzgâr-ı gaddâr'' bölümünde yer alan on ikinci beyitte de III. Mehmet'in padişahlıktaki üstünlüğü övülmüştür:

*Âsitânı hâkine muhtâç mutlak hâs u 'âm
Yaluñuz kullar degül tahtında sultânlar bile
(K.10-12/22)*

'Eşinin toprağına yüksek zümre ve alt tabaka muhakkak muhtaçtır. Yalnız kullar değil tahtlarındaki sultanlar bile muhtaçtır.'

4.2 Kahramanlığı:

Hükümdarların kuvvet ve kudreti iki hükümdar ile ölçülür. Bunlardan birisi Dara diğeri de İskender'dir. Sultan III.Mehmet'in kuvvet ve kudreti, bu ikisini elleri bağlı huzuruna getirecek bir güç ve kuvvettir.

*Cânına minnet bilür Dârâyı derbân eylese
Hak bu kim Dârâ degül yanınca İskender bile
(K.10-13/22)*

"Eğer Dara'yı elinden bağlayıp esir etse o bunu canına minnet bilerek sevinçle karşılar, hatta yanında İskender'i bile esir etse o da buna sevinir."

III. Mehmet ordusu ile sefere çıkan savaşçı hükümdarlardandır. Onun savaşta gösterdiği yiğitlik Hz Ali'ye teşbih edilmiştir.

*'Adâyı dil-figâr itdi pelengâsâ şikâr itdi
Muhassal âşikâr itdi neberd-i Şîr-i Yezdânı
(K.14-12/26)*

"Düşmanlarını kaplan gibi avladı ve Allah'ın aslanı Hz. Ali gibi savaşlarda kendini gösterdi."

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı şiirinin gelişmesinde büyük katkısı olan ve 16.yüzyıla ismini büyük bir ustalıkla yazdıran “Sultanu’ş-Şuâra” unvanıyla anılan Baki, yaşamı boyunca Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat ve III. Mehmed gibi önemli Osmanlı padişahlarının devrine şahitlik etmiştir. Şair şahitlik ettiği bu dönemi gerçeklikleriyle şiirine yansıtmış ve olayları değerlendirirken devrin büyüklerine karşı gelişen ve değişen duygu ve düşüncelerini memduhlar üzerinden bizlere aktarmaya çalışmıştır. Baki, kasidesinde yer verdiği olayları ve olayların kahramanı olan padişahları kasidenin bütün imkânlarını zorlayarak şiirlerinde işlemiştir. Baki, memduhları kişilik özellikleri ile değerlendirirken kimi zaman fiziki özelliklerine de değinmiştir. Şair, yaşadığı dönemin dört hükümdarını hükümdarlıktaki üstünlükleriyle, adaletli oluşlarıyla, cömertlik ve yaradılış güzellikleriyle, din ve devleti koruyup gözetmeleriyle, ilim ve fazilet sahibi oluşlarıyla, kahramanlıklarıyla vs. gibi özellikleriyle övmüştür. Tarihi kaynaklara Baki’nin yaşamı açısından bakılacak olursa şair, dönemin hükümdarlarını methederken hem onları edebiyat sahasında yaşatmayı hem de elde etmek istediği makama ulaşmayı amaçladığı görülür. Amaçlardan birisi memduhların iyilik ve ihsanlık kazanmak ise diğeri de kendi şiir ve şairliğini yüceltmektir.

KAYNAKÇA

- 1)Ağarı, Şerife (2018), Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması, (233-250), Karabük.
- 2)Avcı, İsmail, Divan Şiirinde İskender-i Zülkarneyn, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 29, Balıkesir.
- 3)Bugan, Funda (2015), "Bakî'nin Kanûnî Sultan Süleyman'a Yazdığı Kaside Üzerine İnceleme", Kültürlerarası İletişim Öğrenci Sempozyumu, (15-16 Ekim), s. 237-255, Gümüşhane, TÜRKİYE.
- 4)Gün, Mesut (2002), Baki ve Nefi Divanlarında Övgü(Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- 5)İpekten, Haluk ,(1998): Baki Hayatı Sanatı Eserleri, Ankara, Akçağ Yayınları.
- 6)İsen, Prof. Dr. Mustafa – Bilkan 1997, Y. Doç. Dr. A. Fuat. Sultan Şairleri, Ankara: Akçağ Yayınları.
- 7)Kaçar, Mücahit (2015), Bakî'nin Dilinden Kanûnî'nin Son Seferi: Fezâil-İ Cihâd'da Yer Alan Sigetvâr-Nâme, (27-46), Amasya.
- 8)Kandemir, Fatma (2008), Bâkî ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları(Yüksek Lisans Tezi), Edirne, Ocak.
- 9)Kaplan, Hasan(2017), Baki'nin Ses Dünyası, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul.
- 10)Karataş, Turan (2009), Poetika Düşünüşün Klasik Şiirde Dile Getirilişi: Baki Divanı Örneği, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 39, Erzurum.
- 11)Kaya, Eren Fazile, Bâkî'nin Hayatını Kasidelerindeki Hasbîhâl Beyitlerinden Okuma Denemesi.
- 12)Küçük, Sabahattin (1994), Baki Divanı, TDK. Yayınları, Ankara.
- 13)Kütükoğlu, Bekir, İslam Ansiklopedisi, III.MURAD.
- 14)Levend, Agâh Sırrı (1984), Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- 15)Orhan, Yusuf (2016) , Bâkî Divânî'nda Kültür Unsurları(Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman, Ocak.
- 16)Öntürk, Tolga (2015), Baki Divanı'nda Efsanevi ve Mitolojik Kahramanlar, s.93, Van.
- 17)Özer, Fatih (2017), 16. Yüzyıl Türk Edebiyatı'nda Manzum Cülûsiyyeler, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, C:1, S:1,(1-14).
- 18)Pekyürek, H. Emre (2007), Bâkî Dîvânî'nda Maddî Kültür (Yüksek Lisans Tezi), Tokat.
- 19)Soyyığıt, İsmail (2006), Baki'nin Kasidelerinde Edebi Tasvirler (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- 20)Şahin, Esmâ (2011) , Baki Divanına Göre 16. Yy Osmanlı Toplum Hayatı (Doktora Tezi), İstanbul.

- 21)Tosun, Osman (2010), XVI. Yüzyıl Siyasi Hayatının Klasik Türk Şiirine Etkileri (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- 22)Tuğluk, İbrahim Halil (2010), Divan Şiiri'nde Manzum Tebrik-Nâmeler, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 42, ERZURUM, (41-68).
- 23)Yazar, İlyas – Uslu, Esra (2015), Divan Şairinin Padişah Algısı, Ankara.
- 24)Yazar, İlyas – Uslu, Esra (2018), Türk Dünyasında “Memduh” Bağlamında Savaş ve Epik Kişilik Özellikleri, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,(229-254).